

церкви, як політика, як філософа, як українця, як дуже цікаву особистість, що є втіленням складної та багатогранної епохи перед великими змінами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вирський Д. Станіслав Оріховський-Роксолан: життя і пам'ять НАН України. Інститут історії України. К.: Інститут історії України, 2013. 215 с.
2. Історія України в особах: Литовсько-польська доба. Авт. колектив: О.Дзюба, М. Довбищенко, ... О. Русина. К.: Україна, 1997. 272 с.
3. Липа К. Теорія архітектури, містика і війна. К.: Laugus, 2016. 152 с.
4. Оріховський Станіслав. Твори. Пер. з латинської та старопольської В. Д. Литвинова. К.: Дніпро, 2004. 672 с.
5. Сас П. Українсько-польський мислитель доби Відродження Станіслав Оріховський: на шляху до історизму Нового часу. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Sas_Petro/Ukrainsko-polskyi_myslytel_doby_Vidrodzhennia_Stanislav_Orikhovskiy_na_shliakhu_do_istoryzmu_novoho_chasu/ (дата звернення: 15.11.2020).

Журавльов Олександр

Науковий керівник – доц. Морська Наталія

ОСОБИСТІТЬ ФЕДОРА ЕРНСТА ТА ЙОГО ВНЕСОК У НАУКУ

Постать Федора Ернста належить до замовчуваних і малодосліджених через його любов до українського мистецтва і так звану «антирадянську» діяльність. Федір Ернст – історик, мистецтвознавець, роботи якого присвячувались історії та архітектурі Києва, творчості Шевченка та інших українських художників, українській мистецькій спадщині. Проте, внаслідок репресій історик стає невідомим і про нього згадують лише після реабілітації у 1958 році.

Актуальність дослідження полягає в тому, що наукова та мистецька діяльність Федора Ернста сприяє дослідженню української культури, оскільки на сучасному етапі існування українського суспільства існує проблема втрати частини тих архітектурних та художніх пам'яток, які описані у роботах Федора Ернста.

Мета дослідження полягає у аналізі внеску Федора Ернста як у наукову спадщину, так і музейну справу.

Проблемою біографії та наукової спадщини Федора Ернста найгрунтовніше займався Сергій Білокінь, а також такі дослідники, як С. Везедемська, О. Нестуля, С. Побожій, О. Походяща [2; 3; 4; 6; 7].

Федір Людвигович Ернст народився в Києві у 1891 році. У 1909 р. починає навчання у Берлінському університеті, проте вже у 1910 році навчається у Київському університеті, який закінчує в 1913 р. з можливістю праці в університеті. На початку 1919 року Ф. Ернст працює у складі пам'яткоохоронних комісій Головного управління мистецтв і національної культури, а також цього ж року стає співробітником Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини. У грудні 1923 року призначений інспектором Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Г. Шевченка, в лютому 1926 р. затверджений на посаді інспектора Київської крайової інспектури охорони пам'яток культури. В 1929 році Федір Ернст перебуває у складі Українського комітету охорони пам'яток культури, а в 1931 р. обраний до бюро Київської крайової комісії охорони пам'яток культури [4, с. 182]. Також, в процесі діяльності Федір Ернст належав до восьми наукових товариств, зокрема Історичного товариства Нестора-Літописця та Українського наукового товариства [2].

Наукова діяльність Ф. Ернста переважно була пов'язана, або безпосередньо стосувалась історії та архітектури Києва. Протягом діяльності у збиранні пам'яток живопису, відбувалось поглиблення відомостей про архітектуру Києва. Так, першою працею, яка стосувалась Києва було дослідження «Київська архітектура XVII–XVIII ст.», яке преміювалось Київським університетом і мало можливість бути опублікованим у журналі «Известия отдела старого Киева при Киевском Городском Музее», який не вийшов внаслідок початку Першої світової війни [1, с. 141]. Варто зазначити, що наставник Ф. Ернста Григорій Павлуцький схвалював намагання Федора Ернста окреслити усі дрібниці, які стосувались досліджуваних церков, що частково порушувало цілісність уявлення про Київську архітектуру [2]. Після цього Федір

Людвігович публікує у 1919 р. дослідження «Художественные сокровища Киева, пострадавшие в 1918 году» [5, с. 3].

Найважливішою працею, яка стосувалась Києва було створення у 1930 р. путівника «Київ», який досі вважається одним із найповніших. Внаслідок пошукової діяльності Ф. Ернста у попередні роки у путівнику описані два будинки зустрічей декабристів. Сам Федір Людвігович написав 243 статей із 340 в цілому. Важливість путівника полягає не тільки у тому, що в ньому розміщені відомості про будинки зустрічей декабристів, але й те, що певна частина храмів, описаних у путівнику були знищені після публікації путівника. Такими храмами є Михайлівський Золотоверхий монастир, Собор Успіння Пресвятої Богородиці, Василівська (Трьохсвятительська) церква, Петропавлівська церква, Воскресенська церква та ін. [2].

Сприяли дослідженню Києва також праці Ф. Ернста щодо Генріха Гольпайна та Гроте. Так, Федір Ернст виявив відомості про діяльність Генріха Гольпайна щодо портретів української аристократії середини XIX ст. Так, на виставці «Українського портрету XVII–XX ст.» у 1925 р. були експоновані ті твори Г. Гольпайна, що належали Всеукраїнському історичному музею. Праця продовжувалась й надалі. Федір Людвігович звертався до музеїв України та Історичного музею М. Відня з проханням надіслати фотознімки творів художника. Так, у 1927 р. була створена праця «Портретист Гольпайн», у якій розміщені всі твори Гольпайна, що стосувались його перебування в Україні [3, с. 135].

Важливість дослідження праць Гроте пояснювалось розміщенням на полотнах давно знищених будівель Києва. Саме це й зацікавило Федора Ернста, коли він побачив в Ермітажі малюнок невідомого художника, яким виявився Гроте. Після цього Федір Ернст працює щодо віднайдених праць даного художника, публікує у Збірнику історико-філологічного відділу УАН (дослідження «Види Києва середини XIX віку, що їх писав художник Гроте» [3, с. 136].

Разом із дослідженням Києва, доробки Ф. Ернста стосувались також Георгія Нарбута, постать якого захопила дослідника. До того ж, сам Георгій Нарбут схвально говорив про Ф. Ернста і за його ж рекомендацією дослідник став завідувачим академічної картинної галереї при Раді Української державної Академії мистецтв [4, с. 185]. Після смерті Г. Нарбута у 1920 році починається збирання інформації про його діяльність. У 1925 році зусиллями мистецтвознавця було закуплено 143 твори Г. Нарбута, а наступного року була влаштована посмертна виставка, де було представлено більш ніж 500 експонатів [7, с. 221]. Також, Ф. Ернст у 1926 році видає брошуру «Георгій Нарбут та нова українська книга», де було зафіксовано творчу спадщину мистця. Незважаючи на те, що брошура піддалась критиці, зібрати усі матеріали, розміщені в ній згодом, було б неможливо. Після цього Федір Ернст продовжує досліджувати особистість Г. Нарбута, проте збірник праць не зміг вийти внаслідок арешту історика у 1932 р. [2].

Федора Ернста можна назвати ще й шевченкознавцем. До цього спонукало дослідження українського портрета XVII–XX ст., що вимагало опрацювання творів Т. Шевченка. Перші доробки Федора Ернста були розкритиковані радянською владою, що вплинуло також на невдачу виставки щодо творчості Шевченка у 1927 р. [2]. Після смерті М. Біляшівського та Д. Щербаківського у 1926 і 1927 рр., Ф. Ернст був залучений до роботи з вивчення творчої спадщини Т. Шевченка. У 1928 р. Федір Людвігович стає членом Всеукраїнського Шевченківського комітету й Комітету з упорядкування Шевченкової могили, з 1929 року – членом Комітету й журі по збудуванню пам'ятника мистцеві в Харкові та комісії дослідження малярської творчості Шевченка Інституту Т. Шевченка. Після отримання посади виконувача обов'язків наукового співробітника Кабінету українського мистецтва ВУАН у 1931 р. історик долучається до підготовки повного зібрання творів Т. Шевченка і у 1932 р. була написана праця «Шевченко, як маляр на тлі його доби», що було доволі ризикованим у період «чисток» [9, с. 27]. Після цього Ф. Ернст досліджує картину «Невільник», запропонувавши у статті нове бачення твору, а також розкривши історію створення і характер реставраційних втручань. Проте, стаття не вийшла у світ внаслідок арешту Ф. Ернста у 1933 р.

Наукові праці Федора Ернста не були основними у діяльності дослідника, а являли собою продукт роботи, щодо збереження та реставрації історичних, архітектурних та художніх пам'яток України. Наприклад, після опублікування праці «Художественные сокровища Киева, пострадавшие в 1918 году» Ф. Ернстом була створена унікальна фототека пам'яток архітектури України [8, с. 183]. Так, під час дослідження творчості Г. Гольпайна та Гроте, мистецтвознавець звертається до установ,

які містили пейзажі вищезгаданих авторів. Наприклад, у 1927 році він домогся передачі акварельного малюнку Гроде до колекції Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка. У квітні 1930 р. портрети Г. Гольпайна передались Ермітажем до Київського музею на повну власність. Також, Ф. Ернст співпрацює з Кримським відділом охорони пам'яток мистецтва і старовини та іншими музеями України [3, с. 135].

Федір Ернст, перебуваючи на посаді інспектора у Київській крайовій інспектурі, ризикуючи бути репресованим, спромігся домогтись збереження таких споруд монументальної архітектури, як маєток Галаганів, палац Потоцького в Тульчині, Мовчанівського монастиря та ін. [8, с. 183]. До того ж, в цей період Ф. Ернстом докладається чимало зусиль щодо збереження значної кількості архітектурних споруд на Сумщині [6, с. 38].

Здобутком роботи Федора Ернста щодо збереження пам'яток архітектури є створення історико-культурних заповідників у Києво-Печерській Лаврі та Єлецькому, Кирилівському та Новгород-Свіверському монастирях. Наполегливість Ф. Ернста дозволила зберегти й передати до київських музеїв дзвони Софійського собору. Дослідник та його однодумці мали на меті створення заповідника «Київський Акрополь» з експозицією у Десятинній церкві. Проте, ці намагання виявились марними і у 1936 році на засіданні Політбюро ЦК КП(б)У постановили розібрати Десятинну церкву [5, с. 4]. У випадку реалізації даного плану була можливість захистити значну кількість соборів та церков, зокрема Михайлівський собор, Троїхсвятительську, Георгієвську та ін. церкви.

На жаль, не усі пам'ятки архітектури, які намагався зберегти Ф. Ернст, вціліли. Наприклад, намагання у 1931-1932 рр. зберегти рештки Ірпінської були невдалими, оскільки 27 березня 1932 року пам'ятку архітектури XI ст. було зруйновано [1, с. 137]. Збереження Михайлівського Золотоверхого собору також зазнало поразки. У серпні 1937 р. собор був підірваний [5, с. 3].

Загалом, діяльність Ф. Ернста була доволі значною. Так, фонди Всеукраїнського історичного музею ім. Т. Шевченка у 1923-1933 рр. збільшились у 15-20 разів. У цей період в Україну повертаються десятки козацьких портретів, таких як портрет І. Скоропадського. Також, у цей період повертаються з Москви твори таких художників, як О. Рокачевський, В. Тропініна, А. Мокрицького, В. Максимовича [7, с. 219].

Під час праці у мистецькому Відділі ВІМШ з допомогою Федора Ернста відбувається значне збільшення матеріалів. Наприклад, розділ «Гравюри та літографії» поповнився на 2250 одиниць, а розділ «Художній» збільшений на 1500 одиниць. Рекордним роком поповнення колекції музею став 1928, оскільки в цей період сформовано фонд сучасного мистецтва, що був представлений усіма мистецькими напрямками [7, с. 220].

У 1930-х рр. тиск на Федора Ернста з боку влади поступово збільшувався. Його праці викликали негатив з боку верхівки, яка на початку кадрових чисток змушувала його каятись на виступах щодо недотримання марксистсько-ленінської ідеології. Звинувачували мистецтвознавця також в домаганнях збереження Андріївської церкви, співпраці з релігійними громадами [8, с. 184]. Тому у жовтні 1933 року Ф. Ернста було заарештовано на 3 роки і вислано до Біломор-Балтійського каналу із заборобою повертатись до Києва. Після звільнення Ф. Ернст у 1936-1937 рр. працює завідуючим музеєм Біломор-Балтійського каналу, у 1938 р. працює в Бакширському художньому музеї. Проте, у липні 1941 р. внаслідок німецького походження його заарештовують і 28 жовтня 1942 року Федора Ернста страчують. Проте, дата смерті дослідника залишалась таємницею, оскільки його дружині повідомляли про те, що чоловік помер у 1949 р. [5, с. 4]. Федір Ернст був реабілітований у 1958 р., проте до його праць, зважаючи на актуальний зміст, ще не звертались на поч. 60-х рр. ХХ ст.

Таким чином, постать Федора Ернста у науковій історичній та мистецтвознавчій спадщині є доволі значною. Будучи німцем за походженням, Федір Людвігович здійснив величезний вклад у збереженні пам'яток мистецтва, що стосувались України, а також їх популяризації. Незважаючи на ризик, виставки, лекції, які здійснював дослідник з метою розкриття української художньої спадщини, впливали на формування національної самосвідомості українців, тому особистість дослідника та його праці заслуговують на увагу як сучасних науковців, так і широкого загалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білокінь С. Автобіографія Федора Ернста початку 1930-х років. Студії мистецтвознавчі. Київ, 2009. № 1(25). С. 135-150.
2. Білокінь С. В обороні української спадщини: Історик мистецтва Федір Ернст. Київ : Інститут історії України НАН України, 2006. – 286 с.
3. Верезомська С. Ж. Діяльність Федора Ернста з дослідження і збирання творчої спадщини художників Г. Гольпейна та Гроге. Гілея : науковий вісник. 2016. Вип. 110. С. 134-137.
4. Нестуля, О. О. Федір Людвігович Ернст Зневажена Кліо : збірник. Київ, 2005. С. 182–190.
5. Писаренко Н. Федір Людвігович Ернст. Служіння історії. URL: http://mdch.kiev.ua/sites/default/files/public/pdf/10.06.2014_Писаренко_Федір%20Ернст.pdf (дата звернення: 15.11.2017).
6. Побожій С. Федір Ернст і культура Гетьманщини XVIII – початку XX століття. Образотворче мистецтво. 1992. №2. С. 37–38.
7. Походяща О. Б. Музейний подвиг українського вченого Федора Ернста. Науковий вісник Національного музею історії України. Збірник наукових праць. Київ, 2019. Вип. 5. С. 218-227.
8. Ткаченко Б. І. Погром. Документальний нарис. Суми: «Мрія-1» ТОВ, 2010. 372 с.
9. Ходак І. Дослідження Федора Ернста «Шевченкова картина “Невільник”». Студії мистецтвознавчі. Київ, 2006. Ч. 4 : Театр. Музика. Кіно. С. 25-32.

Мигалевич Марія

Науковий керівник – доц. Терещенко Валентин

ВПЛИВ ДИНАСТИЧНОЇ КРИЗИ У ГАЛИЦЬКОМУ КНЯЗІВСТВІ НА ЗОВНІШНЮ ПОЛІТИКУ ЛЄШКА І БІЛОГО ТА АНДРІЯ II ХРЕСТОНОСЦЯ

У статті ми здійснюємо спробу розглянути, як угорський король та краківський князь змінювали своє ставлення до спадщини Данила і Василька Романовичів від битви під Завихвостом до укладання Спільської угоди. Їхня політика поступово змінювалася від опікунства над сиротами до намагань включити галицькі землі у склад своїх володінь. Це впливало на міжнародний статус князівства, його силу та обороноздатність. На нашу думку, тема дослідження є актуальною, оскільки витоки угорсько-українських конфліктів можна простежити з часів війни за галицьку спадщину.

Основою джерельної бази є галицько-волинський літопис за Іпатським списком у перекладі Л. Махновця. Бібліографічну базу нашого дослідження складають праці М. Грушевського, В. Пашуто, М. Котляра, Л. Войтовича, М. Волощука.

Битва при Завихвостом, що сталася 19 червня 1205 р., була наслідком прикрої випадковості, але призвела до надзвичайно руйнівних наслідків, які мало не зупинили процес об'єднання Галицького та Волинського князівств в одне державне утворення [7, с.241]. Романа Мстиславича вбили на території, підвладній краківському князю Лєшку Білому, що був двоюрідним братом і близьким союзником Романа.

Бажаючи того, чи ні, краківський князь відкрив скриньку Пандори, адже опосередковано став причиною початку кривавої боротьби за галицьку спадщину. На нашу думку, тривалість конфлікту та кількість залучених в нього сторін, як Рюрикovichів, так і представників інших династій спричинена трьома факторами. Перший: багатство галицького князівства, що знаходилося на перетині торгових шляхів, мало значні поклади солі і болотних руд. Другий: дуже сильні бояри, що прагнули зробити князя слугою їх інтересів. Роман Мстиславич провадив жорстоку репресивну політику для приборкання боярської опозиції, тому вони не хотіли опинитися під владою його жінки та дітей. Складається враження, що вони були готові запрошувати на престол кого завгодно, лиш би не Романовичів [4, с.168]. Третій (на нашу думку, ключовий): питання династичної спадковості.

Роман Мстиславич походив із волинської гілки Мономаховичів, а галицькими землями володів на праві завойовника. Тому легітимність маленьких Данила і Василька Романовичів, віку чотирьох і двох років, як спадкоємців галицького князя, відразу ж була поставлена під сумнів. Династична криза, що склалася після загибелі Романа Мстиславича, залишала досить широке поле для трактування питання, хто ж має бути легітимним галицьким князем. Претендентами виступали всі нащадки Ярослава Осмомисла (окрім синів Володимира